

Юрій Громик – кандидат філологічних наук,
доцент кафедри історії та культури української мови
Волинського держуніверситету імені Лесі Українки

Західнополіські прислівники на позначення часових понять у межах кількох років

У статті проаналізовано досить численну групу прислівникової лексики західнополіського говору – назви на позначення часових понять у межах кількох років. Відповідно до більшості загальноновживаних прислівників цього класу в окреслених говірках простежено велику варіативність діалектних форм, надто неоднорідних за морфологічним складом, походженням, ареалом.

Ключові слова: лексема, прислівник, архаїзм, дериват, семантика, лексико-семантична група.

Western Polissya adverbs for the designation of the temporal notions within a few year limits

In the article one of the groups of the adverbs which is a part of the Western Polissya dialect is analysed. These adverbs are the names for the designation of some temporal notions within a few year limits. The great variety of dialectal forms which are very heterogeneous because of their morphological structure, origin and area is investigated.

Key words: lexeme, adverb, archaism, derivative, semantics, lexico-semantic group.

Виразно розгалужену і досить численну групу прислівникової лексики західнополіського говору складають утворення, що позначають часові поняття у межах кількох років. Діалектний матеріал, зібраний із території західнополіського та суміжних говорів (дослідженням охоплено 169 населених пунктів Волинської, Рівненської та Брестської областей), дозволяє виділити окремі лексико-семантичні групи прислівників, що базуються навколо поняття “рік”. Часові поняття, пов’язані з роком, у західнополіських говірках мають таку диференціацію: ‘цього року’, ‘минулого року’, ‘позаминулого року’, ‘три роки тому’, ‘чотири роки тому’, ‘наступного року’.

Для вираження значення ‘цього року’ переважно вживані нелексикалізовані сполуки іменника *р’ік* у формі родового відмінка та відповідної форми вказівного займенника зі значенням ‘цей’: *с’όго року* (Омельно Кв, Гораймівка Мн, Буцинь Ст), *ц’όго року* (Топільно Рж, Запруддя К-К), *г’εтого року* (Цир, Деревок Лб, Невель, Жидче Пн), *εтого року* (Містковичі Пн), *г’αтого року* (Березичі, Седлише, Горки, Борки Лб), *с’ιтого року* (Дивин Кб, Ветли Лб), *σтого року* (Ветли Лб), *ц’ιтого року* (Олтуш Мл), *τого року* (Рівне Лбм), *вотόго року* (Черемозна Воля Лбм). У говірці с.Липно Кв виявлено лексикалізовані форми *с’όрд’ку*, *ц’όрд’ку*, *с’όрд’чно*, пор. туровське *сεόρочно* ‘т.с.’ (Тур., V, 24). Лише в частині говірок північної діалектної зони (переважно на Берестейщині) фіксовано форми *г’εтого л’ιτα*, *гетол’ιτο* ‘цього року’ (Мохро Ів, Містковичі, Жидче Пн), пор. виявлений у цьому ж ареалі варіант *г’εтал’ιτο* ‘т.с.’ (ДСБ, 53). Конструкція *с’όго л’ιτα*, *с’ол’ιτα* ‘цього року’ (Котуш К-К) у західнополіських говірках нині фіксується рідко, пор. підляське *с’εголіта* (СБГ, I, 251), *с’εголіта* (СБГ, II, 39), туровське *сεόлето* (Тур., V, 24), *сεголета* (Тур., I, 61), білоруське діалектне *с’εлета*, *с’εліта*, *с’εлята* (СБГ, IV, 419).

Семантичне мікрополе прислівників зі значенням ‘минулого року’ представлене кількома групами утворень, які здебільшого формують чітко окреслені ареали. Оскільки Західне Полісся завдяки недавній ізолюваності окремих земель та через порівняно мало виявлені інтеграційні зв’язки досі залишається одним із найархаїчніших у лінгвістичному плані слов’янських регіонів, то з-поміж прислівникових утворень пізнішого часу у межах цієї лексико-семантичної групи чітко вирізняються яскраво архаїчні форми. Так, у говірках північної діалектної зони західнополіського говору збережено слов’янські архаїзми *л’ιтос’* (Удрицьк Дб), *л’ιтос*, *л’ιт’ос* (Колки Дб), *л’ιт’ус* (Нові Червища К-К, Залізниця Лбш, Самари Рт); на Берестейщині давніше зафіксовано форми *л’εтось*, *л’εтось*, *л’ιтусь*, *л’ιтусь*

(СБГ, II, 645), *літось* (ДСБ, 72), *літюсь* (ДСБ, 123), *лётось* (ЖНС, 6), *лётось* (Кар., 9), *літось* (Кар., 19), *літюсь* (Кар., 40), *лётось* (Тур., III, 26); Г. Аркушин наводить *л'ім'ус'*, *л'атос'* (Арк., I, 289). Ареал аналізованих структур продовжується в інших поліських говорах: *летась*, *летось*, *ліётось*, *літось* (Лис., 114), подібно і Н. Прилипко оперує формами *л'ётос'*, *л'іётос'*, *л'ётас'*, *л'ітос'*, *л'ім'ус'*, *л'іётаст'* (Прил., 83). Відповідники на українському ґрунті простежено у говорах карпатської групи: бойків. *ліміс'*, *лім'іс'*, *л'ім'іс'т'*, *л'іц'іс'* (Онишк., I, 415), *лімісь*, *лімість* (Захарк., 128–130), закарпат. *л'ім'іс'*, *л'үт'үс'*, *л'үт'үс'* (Нім., 267), *л'ім'іс'*, *л'ік'іс'*, *л'ітус'*, *л'үт'үс'* (Дз., II, № 259); відомі й давніші фіксації у говорах карпатського регіону: *лімісь* (Вх. Зн., 33), *лімісь* (Гр., II, 371), *літось*, *лімісь* (Желех., 410).

Аналізовані деривати є продовженням сполуки давньої адвербіалізованої безприйменникової форми знахідного відмінка іменника псл. **lěto* 'літо; рік' із займенником псл. **сь* 'це', що фіксувалася пам'ятками з найдавнішого часу, щоправда, початково із закономірним значенням 'цього літа; цього року', зумовленим семантикою займенникового складника. Завдяки численним свідченням інших слов'янських мов (ЕССЯ, 15, 13–14) встановлено напрямок та етапи семантичного розвитку псл. **lětosь*: 'цього літа; цього року' > 'найближчого літа; найближчого року (минулого чи майбутнього)' > 'минулого літа; минулого року'. Останнє значення цього деривата відоме у говорах білоруської, російської, болгарської, сербської та хорватської мов (ЕССЯ, 15, 13–14). В українській народній мові збереглося лише значення 'минулого року'. В. Німчук допускає, що прислівник псл. **lětosь* у розмовній мові набував додаткового значеннєвого відтінку – починав вказувати на минулість – ще у часи Київської Русі [ІУМ, 354].

Оскільки у західнополіському говорі безприйменникові форми знахідного відмінка виявилися надто консервативними щодо адвербіалізації і переважно витіснені відповідними формами з прийменником *в* на зразок *вечур* 'увечері' (Дивин Кб) > *увечур* 'т.с.' (Самари Рт, Воля-Щитинська Рт), *п'ірбд* 'спереду', 'давніше' (Деревок Лбш) > *вп'ірбд* 'т.с.' (Мостище К-К), а також *врано*, *взіму*, *вл'іто*, *увесну*, *ув'ісин* (Сенчиці Зр), то за цією ж моделлю у говорі відбулося структурне переоформлення утворень, похідних від давнього **lětosь*: *вл'ітос*, *вл'іт'ос* (Колки Дб), *вл'іт'іс'* (Набруска Мн, Оленіно К-К), *вл'іт'ус'* (Люб'язь, Седлище Лбш, Храпин Зр, Лишнівка Мн, Піщане К-К, Дивин Кб), *вл'іт'ус'* (Сварицевичі, Берестя Дб, Стрільськ Ср, Вичівка, Морочне Зр), *вл'іц'ус'* (Кортеліси Рт), *вл'үт'ус'* (Самари Рт). Такі префіксовані форми у говірках північної діалектної зони Західного Полісся фіксуються набагато частіше, ніж їх безпрефіксні відповідники, пор. також інші фіксації: *влітусь*, *влітюсь* (ДСБ, 33), *үл'ім'ус'*, *вл'ім'ус'*, *үл'ім'ус'* (Арк., I, 67). Структурно тотожний відповідник простежено у російських говорах: *в лётось* 'влітку' (СРНГ, 17, 24).

У межах окресленого ареалу фіксовані також деривати *л'ім'ус'а* (Сенчиці Зр, Містковичі Пн, Більська Воля Вл, Ветли, Невір, Цир Лбш), *вл'ім'ус'а* (Ворокомле, Полиці К-К, Цир, В'язівно, Невір, Ветли Лбш), *вл'ім'уса* (Малі Телковичі, Вичівка, Морочне Зр, Сварицевичі Дб, Жидче Пн); пор. також *вл'ім'ус'а* (Арк., I, 67), *літося* (Кар., 27), *лётося* (Тур., III, 26). Ареал таких форм продовжується у білоруських говорах: *лётося*, *лётуся* (ЕСБМ, V, 292–293), *лётыся* (Юрч., 296), а також російських діалектах: *лётося* (СРНГ, 17, 23), *лётуся* (СРНГ, 17, 26). У структурі таких форм кінцеве [а] не має задовільного пояснення. Можливо, це асемантичний формант того ж походження, що і в уживаних у цьому масиві неозначених прислівниках *дес'а* 'десь', *кудіс'а* 'кудись', *коліс'а*, *коліс'а* 'колись', *кідис'а*, *кідис'а* 'колись', а також утвореннях *тұта*, *тама*, *типёра*, *топ'іра* і под. Кінцеве [а] могло розвинутися фонетичним шляхом після останнього приголосного основи, принаймні, наслідки подібної модифікації можна вбачати у відомій завдяки Г. Аркушину західнополіській формі *л'ім'ус'о* (Арк., I, 289).

При з'ясуванні етимології наведених форм варто врахувати, що в частині західнополіських говірок лексема *л'ім'ус'* граматично переосмислена як іменник зі значенням 'минулий рік': прислівникові форми на зразок *вл'ім'ус'*, по суті, співвідносні з прийменниковою формою знахідного відмінка. На базі іменника *л'ім'ус'* утворено нові

структури внаслідок адвербіалізації різних його відмінкових форм: *л'ім'ус'а* 'минулого року' – адвербіалізована форма родового відмінка однини, *л'ім'ус'ом* 'т.с.' (Залухів Рт) – адвербіалізована форма орудного відмінка однини, *вл'ім'ус'і* 'т.с.' (Залізниця, Березичі, Борки Лбш) – адвербіалізована форма місцевого відмінка. Структура *вл'ім'ус'а*, *вл'ім'уса* – результат контамінації двох варіантних форм: *вл'ім'ус'*, *вл'ім'ус* та *л'ім'ус'а*. Про ймовірність аналізованих модифікацій свідчить виявлений у бойківському говорі прислівник *ліміст'у* 'минулого року' (Онишк., I, 415) – адвербіалізована форма орудного відмінка однини іменника жіночого роду *ліміст* 'минулий рік'.

У говірці с.Невір Лбш у межах цього семантичного мікрополя виявлено дериват *л'іца* – результат поліетапності модифікацій звукової структури вихідного варіанта **л'ім'іс'а* > **л'ім'с'а* > **л'іц'а* > *л'іца*. Подібне утворення відоме у верхньолужицькій мові: *lětsa* 'минулого року' (ЭССЯ, 15, 13).

Всього в західнополіському говорі в межах семантичного мікрополя прислівників зі значенням 'минулого року' з урахуванням фонетико-морфологічних варіантів виявлено близько 20 структур-континуантів псл. **lětosь*. Усі вони утворюють суцільний компактний ареал у північній частині західнополіського діалекту, що охоплює говірки Брестської області Білорусі, Любешівського району, східної частини Камінь-Каширського району та північної частини Маневицького і Ратнівського районів Волинської області, Дубровицького та Зарічненського районів, північної частини Володимирецького та Сарненського районів Рівненської області. У межах цього ареалу в окреме утворення виділяються говірки північно-східної окраїни західнополіського діалекту, для яких характерна депалаталізація м'якого свистячого [с'] у колишньому займенниковому корені: *л'ітос*, *л'іт'ос*, *вл'ітос*, *вл'іт'ос* (Колки Дб), *вл'ім'ус* (Сварицевичі, Берестя Дб, Вичівка Зр, Стрільськ Ср), *вл'ім'уса* (Малі Телковичі, Вичівка Зр, Сварицевичі Дб, Жидче Пн).

Чіткою локалізацією характеризуються й інші фіксовані з цим значенням лексеми. Так, у надсвітязьких говірках простежено прислівник *такр'ік* (Мельники, Вілиця, Пулемець Шц, Полапи, Нудиже, Черемошна Воля Лбм), *тар'ік* (Мельники, Піща Шц), *такрік* (Забужжя Лбм, Світязь, Пульмо Шц). Г.Аркушин фіксує у цьому ж масиві та в мовленні переселенців із Холмщини *такрік*, *такр'ік* (Арк., II, 191). Ареал продовжується у бойківському говорі: *тар'ік* (Захарк., 130). В українських наддністрянських говірках простежено похідну структуру *та(т)дв'арок'і* (*т'ому*) 'позаминулого року' (Горб. Романів, 86). М.Пшеп'юрьська-Овчаренко у надсянському говорі зафіксувала похідний прикметник *тар'ічн'ій* 'минулорічний' (Пшеп., 82); пор. також *такрік*, *такрічний* (Желех., 945). Відповідники відомі в західних білоруських діалектах: *такр'ок*, *такр'ук* (СБГ, V, 78).

У частині говірок окресленого західнополіського масиву лексема *такр'ік* граматично переосмислена як іменник 'минулий рік', відповідно утворено структуру *такр'оку*, *тар'оку* 'минулого року' (Грабове, Забужжя Лбм, Вілиця Шц), співвідносно з іменниковою формою родового відмінка однини, та дериват *втакр'ік* (Мельники, Залісся, Грабове, Піща Шц, Полапи, Нудиже Лбм), *втар'ік* 'т.с.' (Мельники Шц), *втакрік* (Пульмо, Світязь Шц), співвідносний із приєменниковою формою знахідного відмінка. Подібно Г.Аркушин у надсвітязьких говірках та в мовленні переселенців із Холмщини фіксує *втакрік* (Арк., I, 78), *фтакр'ік* (Арк., I, 78), *такр'оку* (Арк., II, 191).

У кількох говірках на півдні окресленого надсвітязького масиву простежено факультативні форми *тар'ік*, *втар'ік* (Полапи, Черемошна Воля Лбм), що засвідчують опускання приголосного [к] у двокомпонентній консонантній сполуці.

У підляських говірках зі значенням 'минулого року' простежено слов'янські архаїзми-континуанти давнього **olni*: *л'оні* (СБГ, II, 670), *л'он'е* (Арк., I, 291). Відповідники відомі у закарпатському говорі: *л'они*, *вл'они* (Дз., II, № 259), говорах білоруської мови: *л'оні*, *л'оняй* (СБГ, II, 670), *л'ані* (СБГ, II, 616).

У решті західнополіських говірок зі значенням 'минулого року' функціонують фонетичні варіанти загальноновживаного *втор'ік*: *втор'ік*, *втор'ік'*, *вторік*, *вторік'*, *втурік*, *вто^арік'*, *втор'ук*, *втор'ок*, *втор'ек* і под. Щоправда, носії частини говірок для реалізації цього

значення факультативно використовують також форми *втoйрик* (Липно Кв), *втoйрук* (Гораймівка Мн), *втoйр'ік* (Борки Лбш), *тoроку*, *тoрoку* (Липно Кв) та конструкції типу *тамтoго рoку* (Рівне, Полапи Лбм), *тантoго рoку* (Вишнів Лбм), *у тoму рoци* (Комарівка, Яполоть, Малий Мідськ Кс), *в том рoци* (Липно Кв), *прoйшло рoку* (Липно Кв, Комарівка Кс), *прoйшли рік*, *встат'н'o рoку* (Липно Кв), *дрyгого рoку* (Здомишель, Залухів Рт), *турічн'o рoку*, *втурічн'o рoку* (Липно Кв), *тoрyчн'oго рoку* (Яківці, Ромашківка Кв, Малий Стидинь Кс). Носії говірок північної діалектної зони Західного Полісся вживають конструкції *л'іт'ушиного рoку* (Дивин Кб), *л'іт'ушн'oго рoку* (Седлище, Березичі, Залізниця Лбш), *л'ітошиного рoку* (Качин, Запруддя К-К), *л'ітишиного рoку* (Дивин Рт, Черче, Запруддя К-К), *л'ітишино^аго рoку* (Велимче Рт), *л'ічного рoку* (Невір Лбш). Похідні від *lětosь* прикметники у говорі фіксує Г.Аркушин: *л'ітошний*, *л'іт'ушн'ій* (Арк., I, 289); у берестейському ареалі виявлено *літюшний* (СБГ, I, 381), у решті поліських говорів – *леташи(й)*, *летошни(й)* (Лис., 114), у білоруських діалектах – *лэташні* (СБГ, II, 646), у говорах російської мови – *лэтошний* (СРНГ, 17, 24). У надсвітязьких говірках простежено сполуки *такр'ічн'oго рoку* (Грабове Шц), *такр'ічн'oго рoку* (Мельники Шц); у цьому ж ареалі прикметники *такр'ічн'ій*, *такр'ішн'ій* ‘минулорічний’ фіксує Г.Аркушин (Арк., II, 191); відоме надсянське *тагр'ічн'ій* ‘минулорічний’ (Пшеп., 82); пор. також *такр'ічний* (Желех., 945).

Лексико-семантична група прислівників зі значенням ‘позаминулого року’ у західнополіському говорі представлена численними утвореннями, які можна звести до кількох структурних груп:

а) деривати, що постали внаслідок зрощення континуантів псл. **lětosь* із прийменниками *по*, *за*: *позал'імос'* (Удрицьк Дб), *позал'імос*, *позал'імос'*, рідше – *позал'імос*, *позал'імос'* (Колки Дб), *позал'імос'* (Дивин Кб, Борки Лбш), *позал'імос'* (Деревок Лбш), *позал'імос'* (В'язівно, Горки Лбш, Невель Пн, Гута-Боровенська К-К, Лишнівка Мн), *позал'імос'* (Оленіно К-К, Набруска Мн), *позал'імос'* (Кортеліси Рт), *позал'імос'* (Вичівка Зр, Берестя Дб), *позал'імос'* (Сварицевичі Дб, Стрільськ Ср), *позалімос'* (Жидче Пн), *позал'імос'а* (Містковичі Пн, Більська Воля Вл), *позал'імос'а* (Мокрани Мл, Цир, Деревок, Люб'язь Лбш, Нобель, Острівськ Зр), *позалімос'а* (Сенчиці Зр), *позалімос'уса* (Сварицевичі Дб), *позал'імос'уса* (Малі Телковичі Зр), *позал'імос'уса* (Самари Рт), *позал'імос'* (Невір Лбш), *позал'імос'ом*, *позал'імос'ом* (Залухів Рт). Г.Аркушин у цьому ж ареалі фіксує *позал'імос'а*, *пузал'імос'а*, *позал'імос'* (Арк., II, 63); у берестейських говірках засвідчено *позалімось* (СБГ, 2, 645), *позалімось* (ДСБ, 33), у туровських – *позалетось*, *позалетось* (Тур., IV, 121). В решті поліських говорів відомо форми *позалімось*, *позалетось* (Лис., 166), у бойківському говорі – *позалімось* (Онишк., II, 98); пор. також білоруське діалектне *залетась* (СБГ, II, 225);

б) деривати, що виникли у результаті зрощення континуантів псл. **lětosь* із прийменником *за*: *зал'імос'* (Невір Лбш); пор. також білоруське діалектне *залетась* (СБГ, II, 225);

в) деривати-наслідки структурного переоформлення прислівників типу *позал'імос'* за зразком адвербіалізованих форм знахідного відмінка з прийменником *в*: *впозал'імос'* (Дивин Кб), *впозал'імос'* (Невель Пн, Лишнівка Мн), *впозал'імос'і* (Борки Лбш), *впозал'імос'і* (Березичі, Залізниця Лбш), *впозал'імос'а* (Мохро Івн), *впозалімос'* (Жидче Пн);

г) утворення-наслідки зрощення прислівників *такр'ік*, *втакр'ік*, *такрoку* з прийменниками *по*, *за*: *позатакрик*, *позатакрик* (Забужжя Лбм), *позатакр'ік* (Мельники, Вілиця, Пулемець Шц, Полапи, Нудиже Лбм), *позатакр'ік* (Св'ятязь, Пульмо Шц), *позавтакр'ік* (Грабово, Мельники Шц), *позатакрoку* (Грабово, Забужжя, Вілиця Шц), *позатар'ік* (Черемошна Воля, Полапи Лбм). Г.Аркушин у цьому ж ареалі фіксує *позатакр'ік*, *позатакр'ік* (Арк., II, 63); відоме білоруське діалектне *позатакрoк* (ЖНС, 60), *пазатакрoк* (СБГ, III, 331);

г) прислівники, що склалися внаслідок зрощення лексем типу *тор'ік*, *втор'ік* із прийменниками *по*, *за*: *позатор'ік*' (Буцинь Ст, Нуйно, Сошично К-К), *позавтор'ік* (Жиричі Рт), *позавтор'ік* (Дубечно Ст, Вовчецьк Мн), *позавтор'ік*' (Щитинь Лб, Якуші Рт), *позавторік* (Рівне Лбм, Павловичі Лк), *пузавтурік* (Липно Кв), *позавторук* (Цміни Мн, Берестяни Кв, Малий Мідськ Кс) і под.;

д) прислівник-наслідок зрощення лексеми *тор'ік* із прийменником *за*: *затор'ік* (Тур Рт);

е) деривати-наслідки структурного переоформлення прислівників типу *позатор'ік* за зразком адвербіалізованих форм знахідного відмінка з прийменником *в*: *впузатурік*, *впузавтурік* (Липно Кв), *впозаторук* (Комарівка Кс), *впозаторок* (Яполоть Кс) і под.

У підляських говірках зі значенням 'позаминулого року' простежено слов'янський архаїзм-континуант давнього *olni: *позалоні* (СБГ, II, 670). Крім того, носіями частини говірок для вираження значення 'минулого року' використовувані форми *впузатобйрик* (Липно Кв), *впозатобйрук* (Гораймівка Мн), *впозатойр'ік* (Борки Лбш), *пузатоброку*, *пузатуробку* (Липно Кв) та конструкції *пузатрбйшло року* (Липно Кв, Комарівка Кс), *пузатрбйшли рік*, *пузавстат'н'о року* (Липно Кв), *трет'ого року* (Здомишель, Залухів Рт), *позал'ит'ушиного року* (Дивин Кб), *позал'ит'ушн'ого року* (Седлище, Березичі, Залізниця Лбш), *позал'итошиного року* (Качин, Запруддя К-К), *позал'итишиного року* (Дивин Рт, Черче, Запруддя К-К), *позал'итишиного року* (Велимче Рт), *зал'ічного року*, *позал'ічного року* (Невір Лбш), *позатакр'ічн'ого року* (Грабове Шц), *позатакрічн'ого року* (Мельники Шц), *пузатурічн'о року* (Липно Кв), *впозаторучн'ого року* (Яківці, Ромашківка Кв, Малий Стидинь Кс), у *позатобму році* (Комарівка, Яполоть, Малий Мідськ Кс), *в пузатом році* (Липно Кв).

У частині західнополіських говірок виявлено прислівники зі значенням 'три роки тому': *затор'ікге* (Тур Рт), *позатамрук* (Велике Вербче Ср), *запузавтурік*, *шепузавтурік*, *пузапузавтурік*, *гет'пузавтурік* (Липно Кв), *позазатор'ік* (Яревище Ст), *запозавтор'ік* (Вовчецьк Мн, Дубечно Ст), *запозал'ит'ус'* (Горки Лбш), *позазал'ит'іс'* (Набруска Мн), *позазал'ит'ус'* (В'язівно Лбш), *позазал'ит'ус'а* (Цир, Деревок Лбш), *позазал'ит'ус'а* (Полиці К-К), *запозалит'уса*, *позазалит'уса* (Сварицевичі Дб), *запозатакр'ік* (Мельники Шц). Зі значенням 'три роки тому' відомо лише туровське *запозалетось*, *запозалетось*, *запозалетосся* (Тур., II, 115), *прозалетось* (Тур., IV, 220) та бойківське *позазаторік* (Онишк., II, 98).

Лише одиничними випадками у мові простежено прислівники зі значенням 'чотири роки тому': *запозазал'ит'ус'* (Горки Лбш), *запозазалит'уса* (Сварицевичі Дб), *позазазал'ит'ус'* (В'язівно Лбш).

Для вираження значення 'наступного року' носії говірок північної діалектної зони Західного Полісся послуговуються переважно прислівником *наліто* (Мостище, Котуш К-К, Щедрогір Рт, Невель, Жидче Пн, Острівськ, Вичівка Зр, Сварицевичі, Колки, Берестя Дб, Стрільськ Ср), відомим і в решті поліських говорів: *наліета* 'наступного року' (Лис., 133), *на лето* (Тур., V, 144), а також у білоруській народній мові: *наліета* 'т.с.' (СБГ, III, 157), ряді російських діалектів: *на лето* (СРНГ, 17, 20). У більшості західнополіських та суміжних говірок із цим значенням уживані конструкції на зразок *на той рік* (Липно Кв) або структури типу *зарок* (Липно Кв, Яполоть, Малий Стидень Кс), *зарук* (Комарівка Кс), *зар'ік* (Дубечно, Залюття Ст, Тур Рт), які часто фіксуються в інших говорах, пор. наддністрянське *зарік* (Горб. Роман., 47).

У говірці с.Микуличі В-В зі значенням 'наступного року' виявлено прислівник *набаздрук*, зі структури якого можна виділити компонент *-баздрук* – результат лексикалізації словосполучення *без рік* 'через рік'; з цього приводу пор. наддністрянське *без рік* 'через рік, наступного року' (Вх. Бат., 81). Злиття вислову супроводжувалося його фонетичною видозміною: у сполучі дзвінкого фрикативного [з] та сонорного [р] з'являється вставний [д], як у загальноновживаних словах *уздріти*, *зздрість*, *ніздрі*, пор. також поліське *здразу* 'зразу' (Липно Кв), *здручно*^а 'зручно' (Велимче Рт) і т.ін.

Подібні деривати спостережено й у решті говірок цього масиву, щоправда, в іншому значенні: *набáзр'ік* 'не скоро, а то й ніколи' (Суходоли В-В, Петрово і Кречів Івч). Подібні форми в цьому ареалі фіксовані були М.Корзонюком: *набáзрік* 'ніколи (іронічно)' (Корз., 166), пор. також фіксацію Б.Грінченком: *на-бéзрік* 'ніколи' (Гр., II, 462).

Як бачимо, відповідно до більшості загальноновживаних прислівників цього лексико-семантичного класу в окреслених говірках простежено велику варіативність діалектних форм, надто неоднорідних за морфологічним складом, походженням, ареалом. Більшість дериватів постали шляхом адвербіалізації відмінкових форм іменників із часовим значенням. Словотвірні моделі прислівників склалися переважно ще в епоху слов'янської мовної єдності, однак продуктивність їх у говорі виявилася неоднаковою. Серед факторів, що зумовили появу паралельних форм, були також різного роду нерегулярні модифікації фонетичної та морфемної структури слів.

Умовні скорочення назв районів:

Брестської області: Івн – Іванівський, Кб – Кобринський, Мл – Малоритський, Пн – Пінський;

Волинської області: В-В – Володимир-Волинський, Івч – Іваничівський, Кв – Ківерцівський, К-К – Камінь-Каширський, Лбм – Любомльський, Лбш – Любешівський, Мн – Маневицький, Рж – Рожищенський, Рт – Ратнівський, Ст – Старовижівський, Шц – Шацький;

Рівненської області: Вл – Володимирецький, Дб – Дубровицький, Зр – Зарічненський, Кс – Костополільський, Ср – Сарненський.

Умовні скорочення назв джерел:

Арк. – Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: У двох томах. – Луцьк: Вежа, 2001.

Вх. Бат. – Верхратський І. Говір батюків. – Львів, 1912. – 306 с.

Вх. Зн. – Верхратський І. Знадоба до словаря южноруского. – Львів, 1877. – 88 с.

Дз. – Дзензелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області України. (Лексика). – Частина 1–3. – Ужгород, 1958 – 1993.

ДСБ – Дыялектны слоўнік Брэстчыны. – Мн.: Навука і тэхніка, 1989. – 294 с.

Горб. Роман. – Горбач О. Північно-наддністрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівської області // Відбитка з "Наукових записок" УТГІ. – Т. VIII. – Мюнхен, 1965. – 102 с.

Грінч. – Грінченко Б.Д. Словарь української мови. – Т. 1 – 4. – К.: Наукова думка, 1996 – 1997.

Желех. – Желеховский С., Недільский С. Малоруско-німецкий словарь. – Т. 2. – Львів, 1886. – 978 с.

ЖНС – Жывое народнае слова: Дыялекталагічны зборнік. – Мн.: Навука і тэхніка, 1992. – 271 с.

Захарк. – Захарків О.Т. Семантична структура прислівників часу в бойківських говірках // Українська лексика в історичному та ареальному аспектах. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 127 – 136.

ЛУМ – Історія української мови: Морфологія. – К.: Наукова думка, 1979. – С.342 – 412.

Кар. – Карській Е.Ф. Матеріали для изученія сѣверно-малорусскихъ говоровъ, а также переходныхъ отъ бѣлорусскихъ къ малорусскимъ. (Полѣсье). – Вып. 1. – Санктпетербургъ, 1898. – 42 с.

Лис. – Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К.: Наукова думка, 1974. – 259 с.

Нім. – Німчук В.В. Словотвір прислівників іменникового (без прийменників) походження в закарпатських говірках // Праці XII Республіканської діалектологічної наради. – К.: Наукова думка, 1971. – С. 263 – 273.

Онишк. – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. – Частина 1, 2. – К.: Наукова думка, 1984.

- Прил.* – Прилипко Н. Архаїчні структури прислівників у поліських говорах // Полісся: мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 83 – 87.
- Пшеп.* – Пшепюрська М. Надсянський говір. – Варшава, 1938. – 87с.
- СБГ* – Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: У пяці тамах. – Мн.: Навука і тэхніка, 1979 – 1986.
- СРНГ* – Словарь русских народных говоров. – Вып.1 – 26. – Ленинград: Наука, 1965 – 1991.
- Тур.* – Тураўскі слоўнік: Ў пяці тамах / Складальнікі А.А.Крывіцкі і інш. – Мн.: Навука і тэхніка, 1982.
- Юрч.* – Юрчанка Г.Ф. Народнае вытворнае слова: 3 гаворкі Мсціслаўшчыны. – Мн.: Навука і тэхніка, 1985. – 336 с.
- ЭСБМ* – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Т. 1 – 6. – Мн.: Навука і тэхніка, 1978 – 1990.
- ЭССЯ* – Этимологический словарь славянских языков. Праславянський лексический фонд. – Вып. 1–16. – М.: Наука, 1974 – 1990.